

Věra Sokolová, "Oběti nebo stoupenkyně?: Gender a historiografické debaty o roli žen v nacistickém Německu." In *Ročenka Katedry/Centra genderových studií 03-04*, Blanka Knotková-Čapková, ed. (Praha: FHS UK, 2004), 114-137. (poznámka: česká verze článku je na sudých stránkách, anglická verze článku je na lichých stránkách).

Oběti nebo stoupenkyně?: Gender a historiografické debaty o roli žen v nacistickém Německu

Věra Sokolová

I.

Navzdory častým obrazům Adolfa Hitlera jako všemocného a všudypřítomného diktátora, jež s pomocí gangsterských SS a SA nádeníků a početných (mužských) podřízených, natlačil totalitní a rasistickou ideologii na německou společnost, historiografie nacistického Německa také přinesla nespočet důkazů svědčících o komplicitě a otevřené podpoře německého obyvatelstva. Hitler se, jak známo, do funkce německého kancléře nedostal pouze prostřednictvím politického teroru a cílených vražd, ale byl zvolen v řádných demokratických volbách. Raná poválečná historiografie nacistického Německa byla založená na totalitní tezi, která hitlerovské Německo analyzovala v rámci dichotomie režim versus společnost. Jinými slovy, v tomto modelu byla německá společnost jako celek vnímána jako porobené obyvatelstvo všemocného režimu, jako oběť zvláště brutálního samovládce a jeho elitní družiny. Pozdější práce tento monolitický model pasivní společnosti a aktivního autokrata nejprve zpochybnily a posléze plně vyvrátily. Nicméně, v hledání komplexního vztahu mezi režimem a společností, který prokázal aktivitu a moc „obyčejného“ obyvatelstva, se tyto původní revisionistické práce soustředily téměř výhradně na roli a odpovědnost německých mužů v podpoře nacistické ideologie a politiky. Tyto analýzy rozkryly, jakým způsobem němečtí civilisté – muži – svými každodenními postoji a chováním ve veřejné sféře podporovali hitlerovské ideály a participovali na úspěchu nacistického režimu. Synonymum občana byl v těchto raných poválečných studiích muž a ženy, jako aktivní subjekti ve společnosti, se téměř neobjevovali. Absence žen v této fázi historiografie je důsledkem premisy, že jelikož ženy byly oficiálně odsunuté do domácí sféry a nepodílely se na vysoké politice, není jejich přítomnost pro analýzu fungování politického režimu relevantní. Součástí tohoto stavu byla ale i logická skutečnost, že německé ženy byly tím pádem vyloučeny rovněž z debat o odpovědnosti a vině, která byla nerozlučně spjatá s historickými analýzami nacistického diskurzu, politiky a ideologie. Skutečnost byla ale jiná. I když hitlerovský stát vyloučil mnoho žen z politického života – neboť politika byla legitimní doménou mužů a reprodukce a mateřství přirozeným údělem a funkcí ženy – ženy rozhodně nebyly vyloučené z veřejné sféry jako takové. Zvláště proto, že nacistická rasistická ideologie a sociální politika prosakovala do domácí sféry a ovlivňovala životy německých žen naprosto fundamentálním způsobem. Za těchto podmínek nemůže být rozhodování a chování v oblastech, které jsou tradičně považované za osobní a

Věra Sokolová, "Oběti nebo stoupenkyně?: Gender a historiografické debaty o roli žen v nacistickém Německu." In *Ročenka Katedry/Centra genderových studií 03-04*, Blanka Knotková-Čapková, ed. (Praha: FHS UK, 2004), 114-137. (poznámka: česká verze článku je na sudých stránkách, anglická verze článku je na lichých stránkách).

intimní, jako např. osobní vztahy, rodinné plánování, reprodukční svoboda či sexualita, apolitické a může být tudíž důležitým výrazem podpory (či odporu) politického režimu. Stoupající vliv genderové analýzy a ženské historie v posledních několika desetiletích vynesl na světlo způsoby, jimiž byly německé ženy nacistickým režimem utlačovány a upozornil na to, do jaké míry byly ženy specifickými oběťmi nacistické sociální eugeniky a rasové ideologie, protože byly ženy. Na druhou stranu ale genderová analýza tento obraz žen jako pasivních obětí zároveň okamžitě zpochybnila a zahájila komplikované, a ne vždy populární, odhalování způsobů, jimiž se německé ženy na fungování nacistického režimu podílely a z nichž – některé z nich – významně profitovaly.

Tento článek mapuje a posuzuje několik důležitých debat v historiografii života německých žen v období Nacismu, které se vážou k otázce jejich podpory rasistického postoje tohoto režimu či jejich diskriminace na základě nacistické politiky namířené proti nim. Následující analýza se zaměřuje, i když ne výhradně, na tři klíčové oblasti této historiografické polemiky: 1) problematizace tradičních definic „propagace“ rasistického postoje a „podpory“ nacistické politiky v rámci participace žen v nacistických organizacích a sociálních programech; 2) vymezení činů, které se dají nazvat „odporem“ proti nacistické rasové a sociální politice a které indikují opozici německých žen buď přímo proti této politice nebo proti nacistické ideologii všeobecněji a 3) historizace pozitivních či negativních zkušeností německých žen jako důsledku pro-natalistické (či anti-natalistické) politiky namířené proti nim. Ve všech třech oblastech tento článek problematizuje kategorie veřejného a soukromého a poukazuje na obojaký charakter nacistické rodinné a reprodukční politiky, jež byla misogynní a rasistická zároveň. Nastínění historické diskuse o této tématice odhaluje, jak složitá je otázka odpovědnosti či nevinny německých žen ve Třetí říši a zda jsou tyto kategorie vůbec užitečné kategorie historické analýzy. Zároveň následující studie upozorňuje také na nutnost bližší specifikace chování a identit jednotlivých žen v rovině každodenního života, namísto mluvení o „německých“ ženách, či dokonce „ženách“ jako takových, jako souhrnných analytických kategoriích. Detailní prozkoumání vybrané historiografické debaty, jež se zabývá rolí žen ve specifickém historickém období, by mělo navíc ilustrovat *jak* potřebu *tak i* nedostatky a limity ženské historie jako subdisciplíny historie a poukázat na nutnost systematické genderové analýzy jako nedílné součásti každého historického bádání a psaní.

II.

Než se v roce 1987 objevila kniha Claudie Koonz *Matky v otčině (Mothers in the Fatherland)*, byl pohled německé historiografie na roli žen v podporování nacistického režimu nedostatečný a omezený. Koonz argumentovala, že jedním z důvodů absence žen v rychle narůstající literatuře o pachatelích a vinících Holocaustu, a nacistických zločinů obecněji, je skutečnost, že obraz žen jako čestných matek a strážkyň *Kinder, Küche, Kirche* „utvrzuje oslavované mýty o mateřství ... a živí naši vlastní nostalgii po matkách, které jsou mimo zpochybňování dobra a zla“, přičemž není pochyb, že tyto mýty byly šířené

Věra Sokolová, "Oběti nebo stoupenkyně?: Gender a historiografické debaty o roli žen v nacistickém Německu." In *Ročenka Katedry/Centra genderových studií 03-04*, Blanka Knotková-Čapková, ed. (Praha: FHS UK, 2004), 114-137. (poznámka: česká verze článku je na sudých stránkách, anglická verze článku je na lichých stránkách).

nacistickým režimem samotným (Koonz 1987, 4). I když „polovina německé společnosti“, jež, podle Koonz, „vytvořila podmínky pro diktaturu, válku a genocidu“ (Koonz 1987, 3) unikla do roku 1987 pozornosti historiků a historiček, mnoho z nich argumentovalo, že emancipace této poloviny německého obyvatelstva posunula v průběhu Výmarské republiky volební bitvu více doprava, čímž umožnila konzervativním stranám získat více politické moci, než by bylo možné bez ženského volebního práva. Spíše než probíráním se každodenním chováním a názory německých žen při hledání stop po podpoře režimu, tak historici definovali „ženskou vinu“ v rámci konzervativního volebního chování německých žen, jež pomohlo dosadit Hitlera do křesla říšského kancléře.

Historická obec se ale ve svých interpretacích ženského volebního chování rozhodně neshodovala. První studie, která nabídla důkaz o vlivu ženského volebního hlasu, byla studie německé feministky Gertrud Bäumer již v roce 1932. Bäumer analyzovala výsledky voleb do říšského sněmu v roce 1928, které poukázaly na rozhodující vliv konzervativní volby žen. Bäumer argumentovala, že k zisku 21 dalších křesel stranami Katolického středu a Nacionální otčiny a ztrátě 12 křesel socialistickými a komunistickými stranami by nedošlo bez vlivu ženského volebního hlasu (Bridenthal, Grossmann a Kaplan 1984, 37). Ženská volební podpora Nacistické strany byla nejsilnější v kritických letech 1930-33, nicméně totéž se dá říci i o podpoře mužské. Takže zatímco někteří historici argumentovali, že „ženy objevily, zvolily a idealizovaly Hitlera“ (Fest 1970, 265; také Kuczynski 1963, 255), strážlivější analýzy naznačují, že „v roce 1932 velké množství žen evidentně volilo Nacistickou stranu, čímž se chovaly stejně jako většina ostatních německých žen (i když rozhodně ne všechny) – totiž následovaly politickou preferenci hlav svých domácností“ (Mason 1976, 90). Je však zarážející, že většina historiků Třetí říše bez problémů adoptovala tuto „sociální logiku“ interpretace ženského volebního hlasu: na rozdíl od svých manželů a milenců, kteří podle historiků volili Hitlera z anti-Semitických, rasistických a mnoha dalších důvodů¹, nebyla volební preference německých žen interpretována jako stejně xenofobní a nacionalistická jako volba mužů. Tato shovívavost (či laxnost) interpretace má velmi pravděpodobné kořeny v tradičním pohledu na ženy jako přirozeně méně agresivní a tudíž i méně rasistické, názor, jež přesvědčivě zpochybnila až genderová analýza pozdějších let, většině těchto historiků nedostupná. Nicméně i v 90. letech pokračovala honba za alternativním vysvětlením tohoto fenoménu. Namísto připuštění možnosti rasistických názorů žen, například historička Adelheid von Saldern argumentovala, že se „německá propaganda posílení pozice matek a žen v domácnosti setkala s úspěchem mezi ženami, jimž Velká ekonomická krize 30. let zničila možnosti“ (von Saldern 1994, 152). Na druhou stranu, navzdory mnoha věrohodným důvodům, proč ženy volily konzervativně v období pozdní Výmarské republiky, je volební chování v roce 1932 stěžejním důkazem jejich podpory nacistické rasistické politiky, která následovala (pokud

¹ Sem patří samozřejmě celý mezinárodní kontext porážky Německa po první světové válce. Německo bylo mírovou smlouvou donuceno kleknout na kolena způsobem, který vyvolal situaci naprostého ponížení a bezmoci, což je přesně případ, kdy se daří totalitním ideologiím. Nicméně, tento článek se zabývá výlučně historickými debatami, které se týkají vnitřních příčin a kontextu Nacismu.

Věra Sokolová, "Oběti nebo stoupenkyně?: Gender a historiografické debaty o roli žen v nacistickém Německu." In *Ročenka Katedry/Centra genderových studií 03-04*, Blanka Knotková-Čapková, ed. (Praha: FHS UK, 2004), 114-137. (poznámka: česká verze článku je na sudých stránkách, aglická verze článku je na lichých stránkách).

se člověk nedomnívá, že voliči a voličky braly Hitlerova slova stejně vážně, jako je bral on sám.) Více konkrétních dokladů než volební postoj je možné nalézt spíše v chování mnoha německých žen v nacistických organizacích, na pracovišti a v domácnosti.

Koonz sdílí rozšířené přesvědčení, že ženy ve Třetí říši byly vyloučeny z konvenčních politických oblastí moci. Nicméně argumentuje, že politická emancipace rozhodně není nutným předpokladem možnosti páchaní zločinů a trvá na tom, že „skutečnost, že ženy nebyly nijak zodpovědné za rozkazy vydané v Berlíně je nezbavuje spoluodpovědnosti za jejich vykonávání“ (Koonz 1987, 6). Podle Koonz se německé ženy spolupodílely na uskutečňování nacistických rasistických cílů svým přijetím a vykonáváním formální a tradiční ženské role – jako manželky, jež vytvářely domácí ráje pro své vraždící manžele, jako matky, jež posílaly své děti do nacistických mládežnických táborů, jako zdravotnice, jež informovaly sterilizační agentury o „nežádoucích“ osobách a jako členky politických stran, jež organizovaly ženské programy s jasnými eugenickými podmínkami svého členství. Kromě té genderové, mají samozřejmě ženy i muži množství dalších identit, jako jsou rasový status, třídní a sociální pozice, náboženské přesvědčení, rodinné postavení, sexuální orientace a jiné. Koonz se domnívá, že mnoho žen participovalo v nacistických ženských organizacích právě proto, že jim nabízely ucelený, „světový rámec, v němž bylo možné integrovat *všechny* aspekty jejich životů: práci, rodinu, víru a komunitu“ (Koonz 1984, 211). Přesně v tomto smyslu interpretuje Koonz nacistickou ideologii jako totalitní.

Místo pouhého přežívání v „*Lebensraum*“ nacistické ideologie domova, však podle Koonz hledalo mnoho žen aktivní život ve veřejné sféře Nacistické strany. Koonz například poukázala na to, že administrativa Zákona o prevenci dědičně zatíženého potomstva, vydaného v roce 1933, spadala velkou měrou do pravomocí vysoce postavených členek Nacistické strany, neboť ženy byly vnímány jako přirozeně schopné uklidnit strach ostatních žen z tohoto zákona a přimět je k zapojení se do vládních eugenických programů (Koonz 1987, 151).² Koonz také strávila poměrně dost času popisováním úspěchů Gertrud Scholtz-Klink, nejvýše postavené nacistky a vedoucí Ženského oddělení pod Hitlerem, i když její kompetence byly často oklešťovány mocnějšími mužskými nadřízenými. Nicméně, Nacistická ženská organizace pod vedením Scholtz-Klink se stala hlavní cestou pro ambiciózní ženy, jež chtěly dosáhnout na pozice veřejného vlivu:

Tyto ženy ztělesňovaly sny mnoha bojovnic za ženská práva z poloviny 19. století, které se snažily v moderním světě vytvořit vlastní sféru. Tyto ženy se stáhly z „mužské politiky“, aby se mohly

² Manželské páry, které měly zájem o bezúrokovou půjčku prostřednictvím Zákona o snížení zaměstnanosti z roku 1933, byly nuceny podstoupit dědičné a socializační testy. Pokud jeden z partnerů v těchto testech neuspěl a byl prohlášen za „asociálního“ či trpěl fyzickou či mentální vadou, nejen, že mu byla automaticky půjčka zamítnuta, ale tato osoba také musela podstoupit povinnou sterilizaci. Ti, u kterých tyto testy prokázaly Židovský původ, měli daleko horší osud. (Pro detailní diskusi tohoto zákona, viz Pine 1997, 13 and 17).

Věra Sokolová, "Oběti nebo stoupenkyně?: Gender a historiografické debaty o roli žen v nacistickém Německu." In *Ročenka Katedry/Centra genderových studií 03-04*, Blanka Knotková-Čapková, ed. (Praha: FHS UK, 2004), 114-137. (poznámka: česká verze článku je na sudých stránkách, aglická verze článku je na lichých stránkách).

plně zapojit do „ženských“ oblastí veřejného života. Toto ukotvení genderových hranic jim nabídlo kariéry ve zdravotnictví, rodinném právu, administrativě, školství a kultuře, stejně jako státní podporu matkám. Zhruba 40,000 žen pracovalo na regionálních úrovních a dalších 280,000 na místních úrovních *Frauenschaftu*. Kromě toho se 950 vůdčích typů připravovalo v tréninkovém táboře *Frauenschaftu* v Coburgském zámku a dalších téměř 4,000 žen navštěvovalo kurzy Nacismu (Koonz 1987, 218).

Tento obrázek ženského aktivismu ostře kontrastuje s ranou nacistickou politikou, jež usilovala o snížení ženské zaměstnanosti a politické angažovanosti ve prospěch zvýšení mužské zaměstnanosti a zapojení do politiky. Navzdory Hitlerovu cíli snížit ženskou zaměstnanost do roku 1939 a ideologii ženy jako rodičky, jeho politický aparát vyžadoval zapojení velkého množství žen do veřejné sféry, aby bylo možné zorganizovat plány rodinné politiky, které považoval za tak nezbytné. Z výše uvedených dat je zřejmé, že tisíce německých žen se aktivně podílely na budování a institucionalizaci Nacistického státu, jež uplatňoval rasistickou a sexistickou politiku ve jménu čistě německé *Volksgemeinschaft*.

Historička Marion Kaplan zase poukázala na to, že i německé feministky participovaly na rasistických praktikách nacistické politiky a někdy je dokonce přímo podporovaly. Ve svém článku *Sesterství v obležení* Kaplan argumentuje, že vedoucí představitelky Federace německých ženských asociací (BDF), největší buržoazní feministické organizace v Německu, zastávaly anti-Semitické názory, jež podvracely dlouhá a hluboká pouta ženské solidarity a přátelství mezi BDF a Ligou židovských žen (JFB). I když JFB měla s BDF bližší vztah než s jakoukoliv jinou náboženskou feministickou organizací a měla na BDF dokonce pozitivní liberalizační vliv, vzestup anti-Semitismu na začátku 30. let vedl členky BDF k přerušení veškerých styků s touto sesterskou organizací. Podle Kaplan „BDF bojovala za práva žen, ne za práva Židů, a příliš často viděla své vlastní zájmy jako důležitější než zájmy židovské, bez toho, aniž by chápala jejich společné nebezpečí“ (Kaplan 1984, 186). BDF přijímala do svých organizací čím dál víc nacistických žen a zároveň oslabovala své vztahy s JFB, neboť se jí přestával zamlouvat způsob, jimiž členky JFB vyjadřovaly své židovství (Kaplan 1984, 187). V červnu 1933, pouze pár dnů před akcí *Gleichschaltung*, jež sloučila všechny organizace do Nacistických programů, JFB resignovala na své členství v BDF. Po rozpuštění samotného BDF se mnoho z jejích organizací zapojilo do Nacistických organizací pod vedením Scholtz-Klink. Kaplan tak odhaluje, že navzdory historickému liberálnímu stylu BDF kombinace vnějších tlaků a vnitřních názorů vedla k tomu, že i liberální feministické organizace adoptovaly rasistické názory vůči svým židovským partnerkám a později se dokonce zapojily do Nacistických programů, jež uskutečňovaly anti-Semitické programy.

Historikové a historičky mají ale rozdílné názory na to, co znamená „podpora“, „přízpusobením se“ či „páchání“ činů, jež vedly k eugenické a rasistické diskriminaci. Tyto termíny se typicky vztahují k míře aktivity a stupni moci, která je historickým subjektům přisuzována. Ačkoliv Koonz, aby zdůraznila aktivní

Věra Sokolová, "Oběti nebo stoupenkyně?: Gender a historiografické debaty o roli žen v nacistickém Německu." In *Ročenka Katedry/Centra genderových studií 03-04*, Blanka Knotková-Čapková, ed. (Praha: FHS UK, 2004), 114-137. (poznámka: česká verze článku je na sudých stránkách, anglická verze článku je na lichých stránkách).

přítomnost a moc žen v Nacistické straně, se ve svém argumentu o vině a odpovědnosti žen zaměřuje na nejbrutálnější Nacistické ženy (jež jsou běžně vnímané pouze jako „maskulinní“ a tam veškerá pozornost končí, jakoby toto přízvisko bylo samovysvětlující), tak zároveň uznává, že ne všechny německé ženy mohou být klasifikovány jako vinné a odpovědné stejnou měrou. Aby zdůraznila důležité rozdíly v jejich podpoře nacistickému režimu, Koonz píše, že ženy, které se spolupodílely na nacistickém režimu jsou „spíše než bezvýrazné Evy Braunové či sadistické Irmy Grieseové ... zástupy Leni Reifenstahlových – ambiciózní, odhodlané, oportunistické – jež pochodovaly po boku a uvízly v nacistické lavině“ (Koonz 1987, 12). Nicméně, uvíznutí v lavině politických událostí nutně neznamená, že člověk nemá, či přestává mít, moc. Důležitější je sledovat, jakým způsobem je tato moc zakořeněná v osobních výhodách a prospěchu, jež mohou být na první pohled sice hodně vzdálené od nacistické ideologie, nicméně umožňují anti-Semitickým a eugenickým ideálům proniknout do společenských hodnot, kultury a rodinného života.

Nacistická rodinná politika nabízela ženám různé druhy materiálních a psychologických odměny v souvislosti s jejich ochotou přizpůsobovat se standardům rasistické hygieny a žít v souladu s nacistickým očekáváním ženského bytí. „Čistokrevným árijským“ matkám se, například, najednou dostalo statutu a respektu, jež předchází generace neznaly, zejména titul *Kinderreich* matek, které dokonce dostaly Mateřský kříž a vládní dotace za to, že měly čtyři a více dětí (Pine 1997, 72). Jill Stephenson zase argumentovala, že hodně z 360,000 žen, které participovaly na programu manželských půjček v roce 1933, se do roka „rády vzdaly práce výměnou za oficiální souhlas a finanční výhody“ a tím pomohly režimu uskutečnit svou ideologickou a eugenickou politiku árijských rodin (Stephenson 1975, 90). Nicméně, co se z příběhu Stephenson nedozvídáme, je za prvé, do jaké míry byla tato „radostná volba“ opravdu volbou. To znamená, zda byly tyto ženy v sociální a ekonomické pozici, která jim volbu umožňovala či zda pro ně byly finanční výhody, plynoucí z této „volby“, existenční nutností. A za druhé, do jaké míry se tyto ženy vzdávaly své práce opravdu jako důsledek vlastního rozhodnutí a ne tlaku či prosazení vůle jejich manželů a partnerů. Jinými slovy, co zůstává v tomto argumentu neprozkoumáno, je genderová dynamika a politika v procesu utváření rodinných rozhodnutí „arijských“ rodin, jež byly následně manifestovány vnějším chováním žen. Historik Tim Mason to potvrzuje argumentem, že „anti-feministická politika režimu po r. 1933 ... si zajistila souhlas, a možná i vděčnost mnoha Němců, jak mužů, tak žen (Mason 1976, 82). Ať v rovině politického aktivismu či osobních zájmů, historikové a historičky Třetí říše ukázali, že různé stupně moci a chování německých žen hrály důležitou roli v realizaci cílů nacistické sociální politiky.

III.

Koonz a Kaplan argumentují, že ženy působící ve veřejných organizacích před rokem 1933, nacistických i nenacistických, nesou odpovědnost za nacistickou politiku a dokonce se podílely na eugenických a rasistických programech. Jiní historikové a historičky zas poukazují na to, že zdaleka ne

Věra Sokolová, "Oběti nebo stoupenkyně?: Gender a historiografické debaty o roli žen v nacistickém Německu." In *Ročenka Katedry/Centra genderových studií 03-04*, Blanka Knotková-Čapková, ed. (Praha: FHS UK, 2004), 114-137. (poznámka: česká verze článku je na sudých stránkách, anglická verze článku je na lichých stránkách).

všechny německé ženy podporovaly nacistický světonázor. Samozřejmě tu byly ženy v anti-nacistickém odboji, které proti režimu pracovali jak v samotném Německu, tak ze zahraničí. Jejich existenci žádný z historiků a historiček ani nepopírá, ani nezpochybňuje, ale zároveň ji nepovažuje za příliš významnou, či indikační pro postoj německých žen jako celku. Jacques Pauwels nicméně přesvědčivě ukázal, že zatímco je možné mnoho ženských veřejných aktivit interpretovat jako určitý druh „uskutečňování“ Nacismu, ve svém soukromém životě se na druhou stranu množství žen zapojovalo do široké škály činů a chování, jimiž sabotovaly jak Nacistickou ideologii, tak sociální politiku. Pauwels například dokládá, že nemalý počet univerzitních studentek ve Třetí říši jednak aktivně vyhledával vztahy s „jižními, zahraničními typy [mužů] s neárijským vzhledem“ a jednak pravidelně nacházel způsoby, jak se vyhnout povinné docházce na politických schůzích a mimoškolních aktivitách Asociace nacistických studentek (ANST) (Pauwels 1984, 90 a 117). I když Pauwels uznává, že tyto aktivity „se nedají počítat jako opravdový odpor proti režimu“, takové chování „minimálně odráželo široce rozšířenou lhostejnost, pokud ne přímo antipatii, mnoha univerzitních studentek k nacismu“ (Pauwels 1984, 119). Michael Burleigh a Wolfgang Wipperman přišli s podobným argumentem mezi německými továrními dělnicemi, z nichž velká část měla sexuální vztahy s cizinci, většinou s východoevropskými dělníky. Vládní zpráva z roku 1942 si stěžuje, že

údaje z každé části Říše vykazují, že příval miliónů zahraničních pracovníků má za důsledek ustavičný nárůst jejich sexuálních vztahů s německými ženami.... Vlivná místa dnes odhadují počet nelegitimních dětí, jež německé ženy mají s cizinci, na nejméně 20,000. Hrozba infiltrace německé krve se zvyšuje v důsledku branné povinnosti mnoha miliónů německých mužů do armády; z důvodu absence všeobecného zákazu sexuálních vztahů pro cizince; a s narůstajícím počtem zahraničních pracovníků (Burleigh a Wipperman 1991, 262).

Burleigh a Wipperman souhlasí s Pauwelsem, že i když sexuální styk s cizinci je diskutabilní formou odporu, je to stále silný indikátor nesouhlasu žen s nacistickou politikou rasové hygieny. Tito autoři si tedy nemyslí, že jen proto, že se německé ženy masově nezapojily do otevřeného odboje proti režimu, znamená to, že alespoň tiše souhlasí s nacistickou politikou, jak argumentuje Koonz. Sledováním žen a jejich chování jako studentek a pracovnic, spíše než členek ženských organizací, tak tito autoři došli k zásadně jiným závěrům v odpovědi na otázku, zda ženy byly oběti či spoluodpovědnými agentkami nacistické politiky.

Co se přesně počítá jako „odpor“ bylo a je otevřeno značné historické diskusi. V historickém zkoumání „odporu“ a „podporování“ nacismu jsou častým objektem studia katolické organizace. Částečně je to proto, že mezi historiky Třetí říše existuje všeobecný konsensus, že nesouhlas s Holocaustem ze strany křesťanských církví, protestantských i katolické, byl „příliš malý a příliš mdlý“

Věra Sokolová, "Oběti nebo stoupenkyně?: Gender a historiografické debaty o roli žen v nacistickém Německu." In *Ročenka Katedry/Centra genderových studií 03-04*, Blanka Knotková-Čapková, ed. (Praha: FHS UK, 2004), 114-137. (poznámka: česká verze článku je na sudých stránkách, anglická verze článku je na lichých stránkách).

(Phayer 1990, 242). Analýza odporu křesťanských žen začala být možná v okamžiku, kdy si někteří historikové začali klást otázky, zda by nábožensky zapojené ženy měly nést vinu za církevní zbabělost (ale také, zda je jejich nemá role v církevním životě možným zdrojem jejich oprese). Theodore Thomas argumentuje, že „vina protestantské církve, že nezvedla svůj hlas [proti Holocaustu] dříve a hlasitěji padá na hlavu jejích vedoucích mužů. Ženy ... měly včasnou a jasnou koncepci, co znamená být křesťanem ve vztahu k rasové perzekuci“ (Thomas 1995, 41). Nicméně, nemusíme činit proklamace o náboženském či morálním charakteru protestantských žen, abychom našly formy politického odporu. Koonz tvrdí, že mezi lety 1933 a 1936 „navzdory cenzúře tisku, [protestantské] ženy ve svých periodikách kritizovaly nacifikovanou křesťanskou ideologii“ (Koonz 1987, 245). Ve stejnou dobu se Úřad nacistických žen pod vedením Scholtz-Klink snažil integrovat organizace protestantských žen do svých řad, čímž smetl poslední stopy klasického oddělení státu a církve. Zatímco některé nacistické novinářky obhajovaly křesťanské anti-Semitické názory na základě chování některých Židů ve Starém Zákoně, protestantské ženy podle Koonz tyto interpretace vyvracely. „Obranou židovské složky svého náboženského dědictví protestantské ženy uhájily křesťanskou víru před nacistickým hanobením“, píše Koonz, neboť „bránily svou verzi křesťanství proti degradaci rasistickým myšlením“ (Koonz 1987, 245). Konflikty mezi stoupenkyněmi Scholtz-Klink a představitelkami Německé protestantské ženské ligy ale Koonz dramaturgizuje do roviny historického vlivu, jež ani jedna z těchto organizací neměla. Navíc má analýza Koonz další trhlinu. Její zaměření na protestantské ženy jako jednotnou skupinu nechalo specifické akce různých žen v rámci protestantské církve tak nerozlišené, že to vyvolává (nesprávný) dojem, že protestantské ženy jednaly jako celek a jako tento celek odporovaly rasistickému myšlení.

Není možné popřít, že boj křesťanů za teologickou autonomii tváří v tvář nacistické demagogii je forma odporu. Na druhou stranu, význam pojmu „odpor“ se příliš zředí pokud nejbanálnější náboženské akty budou interpretovány jako smysluplné činy odporu proti nacismu. Odvrácená strana tohoto problému je i skutečnost, že zaměření se na komunitní chování či institucionální faktory může zakrýt různorodost odporu mezi jednotlivými členy a členkami dané komunity. Navíc je důležité reagovat na provázanost různých faktorů, které v daném kontextu hrály roli. Například, mlčení katolických žen proti režimu bylo, podle Michaela Phayera, jednak důsledkem Konkordátu mezi Hitlerem a papežem Piem XI. a jednak důsledkem mlčení mužských církevních hodnostářů, jež ženám nedovolili cokoli říct (Phayer 1990, 241). I když katoličtí vůdci a instituce možná uplatňovaly vlastní formu pasivního souhlasu s rasistickou politikou Třetí říše, analýza těchto faktorů tedy není a neměla by být substitucí genderové analýzy role a chování žen a jejich submise mužským nadřazeným. Navíc by neměla fungovat ani jako náhrada důslednější analýzy souhlasu a odporu v mikro-rovině individuálního chování.

IV.

Věra Sokolová, "Oběti nebo stoupenkyně?: Gender a historiografické debaty o roli žen v nacistickém Německu." In *Ročenka Katedry/Centra genderových studií 03-04*, Blanka Knotková-Čapková, ed. (Praha: FHS UK, 2004), 114-137. (poznámka: česká verze článku je na sudých stránkách, aglická verze článku je na lichých stránkách).

Zatímco činy podpory a odporu jsou historiky a historičkami většinou interpretovány prostřednictvím předpokladu určitého stupně moci, pozice oběti je typicky interpretována jako nedostatek či celková absence moci. To samozřejmě neznamená, že německé ženy neměly vlastní vůli, ale že nacistická politika či programy nutily různé ženy do pozic podřízenosti, ponížení a prožitků utrpení, které nemohly ovlivnit. Historikové a historičky, kteří typicky zdůrazňují podřízenost a utrpení mnoha různých kategorií německých žen, zároveň nabádají čtenáře k pochopení složitosti a vzájemného propojení kategorií obětí a pachatelů. Historikové a historičky 70. let, do velké míry nedotčeni genderovou analýzou, víceméně ignorovali formy sociální a politické podpory, kterou ženy poskytovali svým nacistickým manželům a svému Vůdci, čímž předpokládali jejich fundamentální nedůležitost a tudíž nevinu – i když tato nevina byla samozřejmě zásadně jiná od nevinu židovských žen a mužů. Historičky a historikové 80. a 90. let, jednak sečtělí v genderové historii a feministické teorii, a jednak v odpovědi a zpochybnění závěrů, ke kterým došla Claudia Koonz, se naopak snažili ukázat propojení mezi rasismem a sexismem (jak v anti-Semitickém, tak eugenickém smyslu) a vznesli otázku, do jaké míry měly německé ženy vůbec kontrolu nad vlastními životy a pozicemi.

Tim Mason zastává názor, že „z hlediska postojů a politiky vůči ženám, byl Nacismus nejrepresivnější a nejvíce zpátečnický ze všech moderních politických hnutí“, i když zároveň argumentuje, že německé ženy tento režim buď podporovaly nebo selhaly v odporu proti jeho útlaku (Mason 1976, 75). Na druhou stranu, Lisa Pine nedávno poukázala na to, že historikové, kteří argumentují, že Nacismus byl represivní vůči ženám a zároveň bagatelizoval jejich význam, „berou nacistickou rétoriku za slovo a zapomínají na skutečnost, že ideologie není vždy nutně aplikovaná do roviny sociální politiky“ (Pine 1997, 2). Pine tedy uznává, že nacistická ideologie zcela nepochybně určovala jako jediný cíl sexuálního styku reprodukci rasově čistého potomstva a že „sexuální uspokojení, touha a osobní potřeby byly tvrdě odmítány, zejména co se žen týče“. Zároveň ale konstatuje, že hodnota ženy a její pozice oběti záležela na jejím rasovém statusu (jež definovali rasoví experti) a na tom, jakým způsobem se jí jednotlivé zákony a předpisy dotýkaly (Pine 1997, 53). Tento argument jasně poukazuje na to, že kategorie „německá žena“ je značně problematická, nedostačující a z hlediska historické analýzy téměř nepoužitelná. Árijské i Židovské, lesbické i heterosexuální, mentálně a fyzicky zdravé i postižené, to vše byly německé ženy. Nicméně jejich pozice, možnosti a osud v rámci nacistické sociální a rasové klasifikace a politiky byly dramaticky, a tragicky, rozdílné.

Pine ukazuje na příkladu Oddělení rasové politiky v Saxonsku, pod vedením Wolfganga Knorra, jak fungovala rasová klasifikace německého obyvatelstva. Všichni byli rozděleni do tří kategorií rasového zdraví: 1) osoby určené ke sterilizaci podle Zákona o prevenci dědičně zatíženého potomstva z roku 1933 (v jehož rámci bylo do roku 1939 násilně sterilizováno přes 320,000 lidí, převážně žen), 2) osoby, jež nebyly eliminované podle předchozího zákona, nicméně vykazaly určité znaky dědičného zatížení, jako například „slabomyslní“, kteří neprošli inteligenčními testy a 3) dědičně zdraví. Dědičné a genetické informace o původu musely být prezentovány úřadům v různých momentech

Věra Sokolová, "Oběti nebo stoupenkyně?: Gender a historiografické debaty o roli žen v nacistickém Německu." In *Ročenka Katedry/Centra genderových studií 03-04*, Blanka Knotková-Čapková, ed. (Praha: FHS UK, 2004), 114-137. (poznámka: česká verze článku je na sudých stránkách, anglická verze článku je na lichých stránkách).

lidských životů, například při žádosti o vstup do manželství, při porodu, při žádosti o vládní finanční půjčku, aj. Zkušenosti a budoucnost žen tedy byly determinované kategorií, do které byly úřady zařazeny. Zatímco lidé v první kategorii byli násilně sterilizováni, lidé ve třetí kategorii požívali pracovních a sociálních výhod, jež je posunuli na společenském žebříčku mezi vyvolené (Pine 1997, 107).

Gisela Bock je jednou z nejhlasitějších kritiček Claudie Koonz a odmítá její interpretaci výhod, spoluviny a upevňování nacistického režimu ze strany německých žen. Proti plošné generalizaci ženské zločinnosti a oportunistu Koonz, však Bock nabízí podobně plošnou generalizaci ženské diskriminace, ponižování a zneužívání. Bock argumentuje, že nezávisle na kategorii, do které byly nakonec ženy klasifikovány, *všechny* německé ženy byly vystaveny nesmírnému stresu při zkoumání jejich dědičného původu a zdravotních informací, neboť mnoho z nich nemělo zdání, zda minimálně jeden z jejich prarodičů či příbuzných nebyl židovského původu a zda tedy projde eugenickými testy (Bock 1994, 110-140 a 1984, 271-296, také viz pozn. 2.). Zatímco Pine tedy argumentuje, že rasově čisté německé ženy s *Kinderreich* rodinami za Nacismu požívaly finančních výhod a užívaly si povýšeného statusu, Bock se domnívá, že i tyto ženy byly režimem brutalizovány, neboť i ony byly pod obrovským tlakem sexistického drobnohledu lékařských a rasových expertů. Podle Bock si žádná žena nemohla být stále stoprocentně jistá, že odpovídá tvrdým eugenickým měřítkům a žije podle všech rodinných, společenských a sexuálních norem, které jsou od ní očekávány (Bock 1984, 287).

Dalším důležitým rozdílem mezi analýzou Bock a Pine je skutečnost, že Pine se zaměřuje na rasovou hygienu z pozice jejího vlivu na německé rodiny. Zastává totiž názor, že sterilizace byla součástí nacistické eugeniky, jež byla namířená proti rodinám a ne proti ženám samotným. Ačkoliv Bock uznává, že mnoho německých mužů bylo rovněž sterilizováno kvůli svému dědičnému původu, trvá na tom, že „na rozdíl od ostatních společenských a politických teorií, byl diskurz rasové hygieny od konce 19. století zaměřen převážně na ženy, neboť ty byly vnímány jako matky rasy, či v přímém protikladu, byly demonizované jako hrozba rasové degenerace“ (Bock 1984, 272).

Je skutečností, že i němečtí politikové se po 1. světové válce zabývali ženským zdravím a jeho vztahu k rapidně klesající porodnosti daleko více než zdravím mužským. Stephenson dokládá, že v důsledku mechanizace těžkého průmyslu ve 20. letech najímali zaměstnavatelé v průmyslu stále více levné ženské pracovní síly pro těžkou práci. Tento trend znepokojoval Výmarskou vládu, která si lámala hlavu s relativně nízkou mužskou populací a porodností mužského potomstva. Podle Stephenson se „stupňovalo znepokojení nad touto tendencí, zejména pokud šlo o mladé dívky, neboť začínalo být zřejmé, že jejich fyzický vývoj touto prací trpí. Dlouhé hodiny stání u přístrojů, v extrémním horku a prachu, kontinuálně snižoval jejich schopnost rodit zdravé děti“ (Stephenson 1975, 76). Stephenson argumentovala, že to byla vláda kancléře Brüninga a ne Hitlera, jež připravila legislativu omezení zaměstnanosti vdaných žen (tzv. *Doppelverdiener*). Tuto politiku podporovali nejen Nacistická strana, ale i Katolické a Protestantské církve. Stephenson také zdůrazňuje, že zatímco

Věra Sokolová, "Oběti nebo stoupenkyně?: Gender a historiografické debaty o roli žen v nacistickém Německu." In *Ročenka Katedry/Centra genderových studií 03-04*, Blanka Knotková-Čapková, ed. (Praha: FHS UK, 2004), 114-137. (poznámka: česká verze článku je na sudých stránkách, anglická verze článku je na lichých stránkách).

Výmarská ústava volala po rovnoprávnosti mužů a žen v otázce základních práv, vzdělání, platů a v přístupu do státního sektoru, její snahy byly často podkopané patriarchálním Říšským kodexem z roku 1900, jež nebyl nikdy zrušen. Stephenson netvrdí, že vyloučení žen z veřejné a pracovní sféry za Nacismu bylo historicky nevyhnutelné, ale že jednak ambivalence týkající se pracujících žen nebyla unikátní součástí Nacistické ideologie a jednak že historikové a historičky zveličili význam ženské emancipace v období Výmarské republiky svým zaměřením pozornosti na ženské volební právo a přítomnost žen na půdě Říšského sněmu (Stephenson 1975, 13). Podle historika Petera Fritzsche je možné vývoj diskriminačních pracovních zákonů ve Výmarském Německu interpretovat jako jeden příklad procesu, v němž byl „Výmarský politický experimentalismus“ následně propracován a vybaven rasovým komponentem pod Hitlerem (Fritzsche 1996, 630). Historikové a historičky, kteří zastávají pohled na německé ženy jako oběti, buď Výmarské republiky nebo Třetí říše, se také musí potýkat se skutečností, že „ženy ve Výmarské republice nedokázaly využít svou předpokládanou emancipaci a dokonce ji politicky odmítly“ (Bridenthal a Koonz 1984, 56).

Jednou z hlavních premis analýzy Bock, v níž interpretovala německé ženy jako oběti nacistického režimu, byla celkem problematická teze, že sterilizace měla velmi rozdílný význam pro ženy a pro muže. Muži, kteří byli diagnostikováni jako rasově nežádoucí, například z důvodu promiskuitních vztahů s neárijskými partnerkami, nebyli, podle Bock, tak hluboce zasaženi sterilizací jako ženy, neboť mohli být nadále promiskuitní a navíc se nemuseli obávat, že svou partnerku přivedou do jiného stavu (Bock 1994, 117). Na druhou stranu ženy, tvrdí Bock, vnímají svou identitu daleko více jako zakořeněnou v mateřství a výchově dětí, takže sterilizace pro ně znamenala ztrátu identity, a navíc společenské odmítnutí. Von Saldern k tomu podotýká, že rovnítko, které Bock klade mezi sterilizací a ženským utrpením „předpokládá, že všechny ženy nacházeli svou identitu v mateřství a starání se o děti, což je argument, který se nepochybně týká mnoha žen, které byly sterilizované, ale určitě ne všech bez rozdílu“ (von Saldern 1994, 144). Navíc interpretace Bock o rozdílném dopadu nacistické sterilizace na ženy a muže je problematická nejen kvůli své univerzalizaci všech žen jako bytostí apriorně toužících po mateřství, ale také univerzalizací všech mužů jako bytostí, které stejnou touhu po otcovství a priori postrádají. V jejím příběhu jsou to pouze ženy, které touží po dětech a tudíž trpí nucenou sterilizací. Důsledek jejího nadhodnocování ženské touhy po mateřství na straně jedné a naprostého přehlížení mužské touhy po otcovství na straně druhé je tudíž příliš zjednodušené pojetí jak mužů, tak žen, jako statických a stereotypních genderových bytostí. Takový interpretační rámec zcela jistě neposkytuje dostatek prostoru pro vyjádření komplikovanosti životů, které muži a ženy skutečně žili.

Navzdory tomu, že Bock zachází ve svém univerzalistickém pojetí žen jako obětí nacistické sterilizační politiky příliš daleko, tak přesvědčivě dokazuje, že sterilizační praktiky samy o sobě byly skrz naskrz sexistické. Poukazuje například na případ tisíců německých žen, které nikdy neměly, ani nehodlaly mít, sexuální styky s muži (pravděpodobně lesbických žen), ale z důvodu jejich

Věra Sokolová, "Oběti nebo stoupenkyně?: Gender a historiografické debaty o roli žen v nacistickém Německu." In *Ročenka Katedry/Centra genderových studií 03-04*, Blanka Knotková-Čapková, ed. (Praha: FHS UK, 2004), 114-137. (poznámka: česká verze článku je na sudých stránkách, anglická verze článku je na lichých stránkách).

klasifikace jako rasově méněcenných byly nuceny podstoupit sterilizaci jako „způsob prevence proti možným důsledkům potenciálního znásilnění, zejména otěhotnění“ (Bock 1996, 118). V takových případech zákon často umožnil přesně to, čemu se snažil zabránit: mnoho žen, o nichž se vědělo, že prošly sterilizací, se stalo obětí sexuálního zneužívání a znásilnění, neboť muži, kteří o jejich sterilizaci věděli, podstupovali menší risk. I když případy diskriminace sterilizací a trestání sexuálního chování opětovně vybízejí k otázkám týkajících se sexuální identity jak žen, tak mužů, Bock (a mnoho dalších) se těmito otázkami vůbec nezabývá. Tyto historické skutečnosti nicméně jasně indikují, že ženská historie a genderová analýza musí být doprovázena i systematickou pozorností k otázkám sexuality.

Největší přínos Bock do historiografie Třetí říše je její argument, že Nacismus nebyl ani tak pro-natalistický, jak argumentovala většina historických studií do té doby, jako byl anti-natalistický. Jinými slovy, že hlavní snaha nacistické eugeniky nebyla namířena pouze na reprodukci rasově žádoucího obyvatelstva, ale její neméně důležitou součástí byla eliminace nežádoucího obyvatelstva a zabránění jeho reprodukci. Ve stejnou dobu, kdy Himmler podporoval myšlenku, že čisté árijské ženy by měly reprodukovat potomstvo nezávisle na tom, zda se jedná o legitimní děti či nikoliv, nacistický režim nutil tisíce jiných žen k potratům a sterilizaci, neboť byly méněcenného původu a další tisíce k ilegálním potratům, neboť nechtěly mít děti z osobních důvodů. Stephenson odhaduje, že surové podmínky a metody při provádění potratů měly za následek každý rok zhruba 100,000 případů vážných zdravotních problémů a několik tisíc případů smrti německých žen (Stephenson 1975, 59). I když triumfální nacistický diskurz o rodině byl halasně pro-natalistický a vytvořil „kult mateřství“, s ohledem na politiku, kterou nacistický režim v praxi uskutečňoval, byl rovnocenně anti-natalistický a vytvořil „kult otcovství“, založený na mužské zaměstnanosti, mýtu mužnosti a protekcionismu ženského chování.

Historičky a historikové, kteří zdůrazňují tezi ženského utrpení a způsoby, jimiž nacistický režim činil ženy oběťmi, se musí potýkat s množstvím historických skutečností, které tuto pozici komplikují. Kromě Ligy židovských žen, byly ženské organizace a skupiny ve Výmarském Německu (stejně tak jako intelektuálky v období Třetí říše) víceméně němé ve své kritice Hitlerovské misogynní politiky, o diskriminačních zákonech během Výmarské republiky nemluvě. Tito historikové a historičky také musí vzít v úvahu důkazy, že mnoho německých žen nacistickou rodinnou politiku podporovalo. Pokud tedy člověk nezastává názor, že pozice žen jako obětí či stoupenkyň režimu je v podstatě pouhým odrazem toho, na jaké straně eugenické či ideologické hranice se tyto ženy ocitly, je na místě složitější pojetí vztahu německých žen k nacistickému režimu. Jednak je nutná integrace analýzy ženské moci a možností před rokem 1933 do historie Třetí říše a jednak využívání propracovanějších koncepčních nástrojů, jako například právě komplexní genderové analýzy, které by byly schopné artikulovat způsoby, jimiž většina žen byla jak obětí, tak nese určitou míru odpovědnosti za fungování tohoto systému.

Věra Sokolová, "Oběti nebo stoupenkyně?: Gender a historiografické debaty o roli žen v nacistickém Německu." In *Ročenka Katedry/Centra genderových studií 03-04*, Blanka Knotková-Čapková, ed. (Praha: FHS UK, 2004), 114-137. (poznámka: česká verze článku je na sudých stránkách, anglická verze článku je na lichých stránkách).

Co tedy historiografie Třetí říše získala rozsáhlou polemikou o roli žen v období Nacismu? Jinými slovy, co (pokud vůbec něco), zkoumání žen jako obětí či viníků ve Třetí říši přineslo, co jsme již dávno nevěděli ze zkoumání mužů jako obětí či viníků mezi lety 1933 a 1945? Jedním z nejdůležitějších přínosů genderové analýzy je odhalení propojení mezi rasismem a sexismem v nacistické ideologii a politice, jež poukazuje na to, že Hitlerův postoj k ženám a rasově méněcenným byl v mnoha ohledech pozoruhodně podobný. Toto propojení, které v žádném případě není výsostným patentem nacistického režimu, také komplikuje otázku kategorizace žen i mužů pouze na základě jejich genderové příslušnosti. Gisela Bock je jednou ze zastánkyň této pozice. Podle ní, koncept „rasové komunity“ znamenal nejen, že muži byli privilegováni nad ženami, ale i že „cenní němečtí občané“ obou pohlaví byli privilegováni nad „méněcennými bytostmi“ obou pohlaví (Bock 1994, 129). Co činí Nacismus unikátní politickou ideologií je v tomto ohledu ne sexismus sám o sobě, ale jeho propojení s rasismem. Není tedy možné chápat anti-natalistické praktiky Třetí říše odděleně od kontextu rasové genocidy. Na druhou stranu ale není ani možné studovat Holocaust bez genderové analýzy sexistického a partiarchálního kontextu Nacistické ideologie a politiky.

V obhajobě svých argumentů o vztahu rasismu a sexismu Bock poukazuje na možné způsoby, jimiž byla nacistická genocida genderovaná. Cituje SS zdroje, které podle ní dokládají, že „Židovské ženy byly zabíjeny především jako ženy, jako rodičky a matky budoucích generací svého lidu“ (Bock 1994, 132). Dále, jak jsme již viděli, poukazuje na to, že „budoucí přežití árijské rasy“ vyžadovalo sterilizaci a diskriminaci i „méněcenných“ německých žen, které nutně nebyly Židovského původu. Toto je vysoce kontroverzní pozice, se kterou zdaleka ne všichni souhlasí. Jedním z protiargumentů je názor von Saldern, že diskriminace většiny žen přeci jen měla své hranice, zatímco diskriminace Židů žádné hranice neměla a jednalo se o totální anihilaci. Židovské ženy nicméně byly stále německé ženy, což je bod, kde se argumenty obou historiček stírají. Von Saldern ale trvá na tom, že Bock „hází na jednu hromadu zásadně jiné významy „méněcennosti“ osob NEárijského původu (zejména Semitského původu) a méněcennosti žen, a tudíž „dochází ke koncepční rovnici mezi anti-feminismem a anti-Semitismem, která není přesvědčivá“ (von Saldern 1994, 144). Pauwels souhlasí s von Saldern a dodává, že „ve svém sexismu ... byl nacistický stát stejně sociálně selektivní jako byl ve svém antropocentrismu“ (Pauwels 1984, 48; proložené písmo v původním textu). Jediným rozdílem byla podle něj skutečnost, že mezi žádoucími ženami se musel nacistický režim spoléhat „na přesvědčování spíše než na násilí, na odměny spíše než na tresty a na stažení se s s důstojností, pokud byla opozice obyvatelstva příliš neúnosná“ (Pauwels 1984, 188). Přes všechny nastíněné neshody a polemiky mají však historičky a historikové, figurující v těchto debabách o ženách v období nacismu a ženské historii Třetí říše, jedno společné: německé ženy, árijské či nikoliv, jsou implicitně ženy heterosexuální. Nikdo z nich nezahrnul do svých rozličných a podnětných studií nacistické genderové a rodinné politiky také otázku sexuální identity. Propojení rasismu a sexismu ale nemůže být úplné bez začlenění

Věra Sokolová, "Oběti nebo stoupenkyně?: Gender a historiografické debaty o roli žen v nacistickém Německu." In *Ročenka Katedry/Centra genderových studií 03-04*, Blanka Knotková-Čapková, ed. (Praha: FHS UK, 2004), 114-137. (poznámka: česká verze článku je na sudých stránkách, aglická verze článku je na lichých stránkách).

oficiální homofobie do obrázku nacistické eugeniky. A je očividné, že zkoumání homofobie, nejen na úrovni institucionální politiky, ale i na úrovni každodenních postojů a chování obyvatelstva, ještě více zkomplikuje příběh lidských životů a „ženské“ (a samozřejmě i „mužské“) diskriminace a odpovědnosti v období Nacistické diktatury.

Jeden jediný závěrečný argument o vztahu mezi sexismem, rasismem a homofobií není nutně žádoucí (natož možný) výsledek historického bádání. Co z uvedených argumentů vyplývá nejjasněji je složitost lokalizování podpory či odporu vůči nacistickému režimu osobami, které byly zároveň součástí „nadřazené rasy“ a přitom se nepodílely na politické moci, jejíž monopoly drželi v rukou jejich otcové a manželové. Tato debata také odhalila, že historický výzkum, který vytváří argumenty o moci či bezmoci žen, musí svou analýzu uplatňovat i v rovině každodenního chování a identit, které ne nutně spadají do absolutních kategorií. Taková analýza by byla schopná nejen lépe rozkrýt činy skutečného odporu, opozice či podpory, ale zároveň i rozlišit různorodost ženských, a tudíž zároveň mužských, identit, ze kterých následně plynou konkrétní zájmy, konflikty, výhody a lidské osudy.

Použitá literatura:

- Bock, Gisela: "Antinatalism, Maternity and Paternity in National Socialist Racism". In *Nazism and German Society, 1933-1945*.
- Bock, Gisela: "Racism and Sexism in Nazi Germany: Motherhood, Compulsory Sterilization, and the State". In *When Biology Became Destiny*.
- Bridenthal, Renate a Claudia Koonz: "Beyond *Kinder, Küche and Kirche*: Weimar Women in Politics and Work". In Renate Bridenthal, Atina Grossmann a Marion Kaplan, eds: *When Biology Became Destiny*. Monthly Review Press, New York 1984.
- Burleigh, Michael a Wolfgang Wipperman: *The Racial State: Germany, 1933-1945*. Cambridge University Press, Cambridge 1991.
- Crew, David F., ed: *Nazism and German Society, 1933-1945*. Routledge, New York 1994.
- Fritzsche, Peter: "Did Weimar Fail?" In *The Journal of Modern History* 68. September 1996: 629-656.
- Kaplan, Marion: "Sisterhood Under Siege: Feminism and Ant-Semitism in Germany, 1904-1938". In *When Biology Became Destiny*.
- Koonz, Claudia: *Mothers in the Fatherland: Women, the Family and Nazi Politics*. St. Martin's Press, New York 1987.
- Koonz, Claudia: "The Competition for a Women's *Lebensraum*, 1928-1934". In *When Biology Became Destiny*.
- Mason, Tim. "Women in Germany, 1925-1940: Family, Welfare and Work. Part I". *History Workshop Journal*. 1 Spring 1976.
- Pauwels, Jacques R.: *Women, Nazis, and Universities: Female University Students in the Third Reich, 1933-1945*. Greenwood Press, Westport, CT 1984.

Věra Sokolová, "Oběti nebo stoupenkyně?: Gender a historiografické debaty o roli žen v nacistickém Německu." In *Ročenka Katedry/Centra genderových studií 03-04*, Blanka Knotková-Čapková, ed. (Praha: FHS UK, 2004), 114-137. (poznámka: česká verze článku je na sudých stránkách, aglická verze článku je na lichých stránkách).

Phayer, Michael: *Protestant and Catholic Women in Nazi Germany*. Wayne State University Press, Detroit 1990.

Pine, Lisa: *Nazi Family Policy 1933-1945*. Berg, New York 1997.

Stephenson, Jill: *Women in Nazi Society*. Croom Helm, London 1975.

Thomas, Theodore N.: *Women against Hitler: Christian Resistance in the Third Reich*. Praeger, Westport, CT 1995.

Von Saldern, Adelheid: "Victims or Perpetrators? Controversies about the Role of Women in the Nazi State". In David F. Crew, ed: *Nazism and German Society, 1933-1945*. Routledge, New York 1994.